

Észrevételek az osztják numerusjelek funkcióival kapcsolatban

LIESELOTTE SCHIEFER az osztják nyelv keleti nyelvjárásából (Vj., Trj.) és a déli (kondai) nyelvterületről 17 olyan mondatot gyűjtött össze KARJALAINEN ill. PAASONEN anyaga alapján, melyek kettős vagy többes számúak és valamennyi állítmánya *hol* kérdésre felelő határozó vagy locativusi névszó (NyK 73:409–10). A duális, ill. plurális jele mindegyik példamondat állítmányánál közvetlenül járul az adverbiumhoz, ill. követi a loc.-ragot. KARJALAINEN és PAASONEN hamarosan megjelenő déli osztják szövegeiből látható lesz, hogy a példák száma valamennyi déli osztják nyelvjárásból szaporítható, a többes és kettős számú *hol* kérdésre felelő határozó állítmányként az egész keleti és déli osztják nyelvjárás területen gyakran előfordul. A határozói állítmány mellé tehát a létige nemcsak egyes számban nem feltétlenül szükséges (vö. KLEMM: NyK 46:398 kk.), hanem az uráli nyelvek egyikében-másikában a többesben és a kettős számban sem (l. példáimat NyK 60:183–4). Az osztjában ez a mondat típus produktívnak látszik.

A közölt 17 példamondatnál és a még fellelhető hasonló kettős és többes számú mondatoknál csakugyan igaz, amit L. SCHIEFER mond, hogy „die eigentümliche Rolle des Numeruszeichens in diesen Sätzen springt ins Auge. Es zeigt in allen Fällen die Zahl an, wie gewohnt” (SCHIEFER, i. h. 410). Az idézet folytatásával azonban már nehéz egyetérteni: „Es zeigt aber in allen Fällen auch, contra grammaticam,¹ eine falsche Zahl an” (uo.), s még kevésbé ezen meglepő állítás indoklásával: „Denn (Satz 1:) 'sie-beide' befinden sich ja nicht auf zwei Wiesen, sondern auf einer; (Satz 2:) 'sie-beide' befinden sich auf einem Hof, nicht auf zwei etc., etc.” (uo.). Ez az indokolás azért nem érthető és nem meggyőző, mert az osztjában, mint a finnugor nyelvekben a 'declinatio'-ban az 'esetek' túlnyomó többségében (ha indoeurópai terminológiába kényszerítjük a morfológiát), a numerusjel megelőzi az esetragot; vagyis a kettős, ill. a többes locativus ('két réten', 'két udvarban' ill. 'sok réten', 'sok udvarban') bármely verbális állítmányú mondat határozójaként előfordulhat, l. DT $\chi\acute{o}t\chi\grave{a}n\acute{n}z$, $\chi\acute{o}d\grave{a}t\acute{n}z$, Ts. $\chi\acute{o}t\acute{k}\grave{a}n\acute{n}z$, $\chi\acute{o}d\grave{a}n\acute{n}z$, Kr. $\chi\acute{o}t\eta\grave{a}n\acute{n}z$, $\chi\acute{o}t\grave{a}t\acute{n}z$ 'két házban', 'házakban', V $k\grave{a}r\grave{a}y\grave{a}n\acute{n}z$, $k\grave{a}r\grave{a}t\acute{n}z$ 'két réten', 'réteken', Vj. $k\grave{a}t\acute{k}\grave{a}n\acute{n}z$, $k\grave{a}t\grave{a}n\acute{n}z$, Trj. $k\grave{a}t\acute{r}\grave{a}n\acute{n}z$, $k\grave{a}t\grave{a}t\acute{n}z$ 'két házban', 'házakban' (KV 30, 44, 65, 103, 149, 207), hogy csak át nem vitt helyhatározókat említek a nyelvtani feljegyzések névszóragozási példáiból. A számjel s z á m j e l k é n t feltétlenül megelőzi az esetragot, ezért az uráli nyelvek morfológiájának ismeretében eleve nem várható, hogy a locativus ragját követő számjel — akár a névszói, akár az adverbialis locativusnál —

¹ Én ritkítottan. — V. E.

vogulba és a jurákba egyenesen az oroszról került át, *janvar* alakban; a magyar *január* akárcsak az észt *jaanuar* (természetesen az orosz *janvar* is) végső fokon a latinból ered; kivétel a finn *tammikuu* és a lapp *tammimannas*. Az ilyen és hasonló kifejezések (nemzetközi vándorszavak) használata az emberi közlés, a népek közötti érintkezés szempontjából rendkívül előnyös. A magyar és a finn nyelv tanulását meglehetősen megnehezítik olyan tükörszavak, mint *egyetem*, f. *yllopisto* (még az észtben is *ülükool*); a Szovjetunió területén élő többi finnugor nép (így az erzä- és moksamordvin, a cseremis, a zürjén, a votják és a vogul) orosz közvetítéssel ma az *universitet* szót használja e fogalom megjelölésére. Az is előfordul, hogy olyan nyelvekben, amelyekben egy-egy kifejezés nemzetközi formája már évszázadok óta honos, egyszerre érthetetlen módon indokolatlan nyelvtisztító mozgalom kerekedik felül; a kérdésnek a német nyelvet érintő vonatkozását újabbán DÉCSY GYULA vizsgálta meg a németországi egyetemi reformhoz fűzött jegyzeteiben.⁵

E rövid kitérő után rátérek vizsgálódásaim tulajdonképpeni tárgyára: a volgai finn és az orosz nyelvi kölcsönhatásának megvilágítására. Az ún. lexikai interferenciát illető megfigyeléseimet a tágabb értelemben vett irodalom alapján folytattam. Mint ismeretes, a volgai finn törzsek közül két, — finnugor viszonylatban — számbelileg is jelentős nép: a krónikákban is megemlített mordvin és cseremis, vészelte át az idők viharát, jutott a harmincas években irodalmi nyelvhez. E két nép ma már gazdag irodalommal rendelkezik, de kisebbségi helyzetéből adódóan⁶ ez az értékes anyag alig ismert a nyelvi korlátok emelte szűkebb határokon túl. Szerencsére nem vált valóra A. MARTYNOV 1863-ban tett rosszindulatú jóslata: „Nedaleko to vremja, kogda mordovskoe plemja soveršenno soletsja s velikorusskim i sled ego isceznet. Nado poželat' etogo i drugim finskim plemenam, bolee upornym v svoej narodnosti, kakovy čuvasi (!), čeremisy i proč. Žal sleda istoričeskich narodov, ostavivšich pamjatniki pišmennosti i iskusstv; kogda že podobye upominaemye nami narody, počti poludikie, podloščajutsja silnejšim i bolee obrazovannym plemenem — žalet' tut ne prihoditsja.”⁷

[Nincs messze az idő, amikor a mordvinok nemzetsége teljesen beleolvad a nagyoroszba, s nyoma veszik. Kívánatos ez a többi, erős nemzeti öntudattal rendelkező olyan finnsági népeket illetően is, mint a csuvasok (!), cseremiszek stb. Sajnálatos az olyan történelmi népek esetében, akik gazdag írott és művészi értékeket hagytak hátra; ha azonban, az előbb megnevezett népekhez hasonlóan, csaknem félvadakat nyel el erősebb és műveltebb nép, nem kell sajnálkoznunk.]

Hogy az orosz nyelv hatása különösen a szókincs tekintetében mily rendkívül erős, arra az alábbi két rövid szemelvény szolgáltasson ízelítőt:⁸ *Marijskij ASSR-yn ekonomičeskij negyžšylan ozanlykyn socialističeskij sistemyže da proizvodstvo orudij den sredstvylan socialističeskij sobstvennosť šoitalltyt, numo ozanlykyn kapitalističeskij sistemyzym, proizvodstvo orudij*

⁵ Deutsche Universitätszeitung, Raabe Verlag Bonn 1971:4. 108—9.

⁶ Vö. Az ünnepelt (Dietrich Gerhardt) 1971-ben, a nyári félévben meghirdetett szemináriuma a hamburgi egyetemen: Probleme der literarischen Wertung: „Poetae minores”, Literaturen kleiner Völker.

⁷ Nižegorodskie gubernskie vedomosti, 1866, No. 24, 194 l. Idézi ISAEVA (vö. 38. jegyz.), 5. l.

⁸ A következőkben az orosz példaanyagot a nemzetközileg használatos átírásban közlöm, a nem latin betűs finnugor anyagot pedig leegyszerűsített átírásban.

den sredstvylan častnyj sobstvennostym da ajdemym ajdemyn ekspluatirovat-lymašyžym pyтарыmek penggydedenyt.

(A Mari A. Sz. K. alkotmányának 4. cikkelye)⁹

Az egyes cseremiszi szavak, ill. nyelvtani alakok magyarázata: *mari* 'a cseremiszek saját neve'; *-yn* „sg. gen.”; *negyz* „alap”; *š* „sf. adj.”; *-ylan* „sg. dat.”; *ozanlyk* „gazdagság”; *-yn* „sg. gen.”; *-yže* „sg. nom. px3sg.”; *den* „és”; *sollaltas* „érvényes”; *-yt* „praes. 3pl.”; *nuno* „ezek”; *-yžym* „sg. acc. px3sg.”; *-ym* „sg. acc.”; *ajdeme* „ember”; *-l* „sf. verb.”; *-ymaš* „sf. nom. deverb.”; *-yžym* „sg. acc. px3sg.”; *pytraš* „bevégez”; *-ymek* „gerund.”; *penggydemaš* „erősít, szilárdít”; *-yt* „praes. 3pl.”.

Szabadon fordítva a fenti szövegrész magyarul így hangzik: A Mari A. Sz. K. gazdasági alapját a népgazdaság szocialista rendszere, a termelő-eszközök és a termelt javak szocialista tulajdona képezik. Ezek hozzájárulnak a kapitalista gazdasági rendszer felszámolásához, valamint az embernek ember általi kizsákmányolása megszüntetéséhez.

Következzék egy erzämordvin szöveg: *Valtneheñ, konat ñevtil predmeteñ lemñ, meriñ suščestvitelnojt. Predmeteks lovovit lomantñe, životnojtñe, veščtñe* — veše, *mezde možna kevkstems: te kije ? te meže?*

(Az elemi iskolák negyedik osztálya számára készült erzämordvin tankönyvből).¹⁰

A fenti szövegben előforduló fontosabb erzämordvin szavak és nyelvtani alakok megértéséhez: *val* „szó”, *-tneheñ* „határozott ragozás, pl. dat./ill.”, *-iñ* „praes. 3pl.”; *-eñ* „pl. gen.”; *lem* „név, jelölés”, *-l* „pl. nom.”; *merems* „mond”; *-eks* „pl. translát.”; *lovovoms* „számít (vmnek)”; *lomañ* „ember”, *-tñe* „hat. ragozás pl. nom.”; *-ñ* „sg. gen.”; *mezde* „miről, amiről”; *kevkstem* „kérdez”; *te* „az, ez”; *kije* „ki”; *meže* „mi”. Szabad fordításban magyarul: Azokat a szavakat, amelyek (élő és élettelen) dolgokat neveznek meg, főneveknek mondjuk. Ilyeneknek (szó szerint: dolgoknak) számítanak az emberek, az állatok, tárgyak, természeti jelenségek, események — mindaz, amiről kérdezni lehet: ki (ez, az)? mi (ez, az)?

Kétségtől egy cseremiszi, ill. mordvin csakis akkor érti meg a fenti szöveget, ha oroszul is tud; aligha ismeretesek e kifejezések a népnyelvben, már a szavak használati körének meglehetősen korlátozottsága miatt is. Az ilyen jellegű, minden irányban tetszés szerint gyarapítható szakszöveg megjelölésére a makarónnyelv minősítés sem illik. Az oroszoknak e nyelvekre gyakorolt nagyfokú adsztrátumbeli hatása mellett meglehetősen erős a persztrátumban jelentkező,¹¹ a cseremiszi és a mordvin szavak felépítésének, fonémarendszerének, szótagolásának, nem ritkán helyesírási törvényeinek ellentmondó alakok jelentkezése. A kérdés ilyen vonatkozásban mind a finnugrisztika, mind pedig a szlavisztika szempontjából meglehetősen érdektelen, mivel ez esetben olyan „múnyelvvel” van dolgunk, amelynek az élő beszédhez vajmi kevés köze van. Jóval érdekesebb számunkra a volgai finn népköltészet különböző makaróni stílusban elmondott, az összegyűlt embercsoport felvidítésát célzó rögtönzött

⁹ Marijskij avtonomnyj sovetskij socialističeskij respublikyn konstitucijže (tűng zakon). Joškar-Óla 1965.

¹⁰ M. JA. TALABAJEV, *Érzán keI. Tonavtñema kniga načafnoj školañ nićece klasseñ. Saransk* 1962.

¹¹ Igaz ugyan, hogy RÉDEI KÁROLY az ALH 20:456 f. hasábjain e szakkifejezést helyteleníti, magam azonban továbbra is használom, mivel a megjelölés az adsztrátumnál erősebb hatást jól érzékelteti.

rigmusai, az ún. *csasztuskák*. A továbbiakban néhány A. G. Samoškin gyűjtésében előforduló *csasztuska* nyújtson ízelítőt az orosz és a mordvin nyelv ilyen jellegű kölcsönhatásáról:¹²

Moksamordvin:

Panarože bordovaj
Alga keli kruževa.
Kelgomaže kadomań,
Mjakšneń, aran bez uma.

Plate moe bordovoe,
Vnizu širokoe kruževo.
Ljubimyj brosil menja,
Ja dumala, sojdu s uma.

A szövegben található moksamordvin szavak és nyelvtani alakok magyarázata: *panar* „ing”, *-ože* „pxlsg.”; *alga* „alant, lent, alacsonyan”; *keli* „széles, tágas”, *kelgoma* „szerető”; *kadoms* „elhagy, cserbenhagy”, *-ań* „praet. 3sg. obj. conj. lsg.”; *majk* „maga”, *-sneń* „sg. dat. pxlsg.”, *arams* „tönkre megy, válik, lesz”.

Szintén moksamordvin:

Ox, *avaj, avaj, avaj*
Sorok kopejek davaj,
Ješče rubl pribavan,
Eštejen mirde raman.

Och mama, mama, mama,
Daj mne sorok kopeek.
Ešče dobavlju rubl,
Kuplju sebe mužeńka.

A fenti szövegben előforduló moksamordvin szavak és nyelvtani alakok magyarázata: *avaj* „az *ava* (anya) szó vokatívusza”; *-an* „praes. lsg.”; *eštejen* „önmagamnak”; *mirde* „férj”; *ramams* „vásárol”, *-an* „praes. lsg.”.

De a *častuški* orosz szövegéből sem hiányzik a finnugor hatás:

Samovar, samovar
Zolotye nožki,
Posadili *modamar*
Vyrosla kartoška.

A szövegben levő mordvin szó: *modamar* jelentése „burgonya”.

Nem kell hangsúlyoznom azt a közismert tudományos tény, hogy nemcsak az orosz hatott tartósan a volgai finn és más finnugor nyelvekre, hanem a különböző finnugor nyelvek hatása szláv szomszédaikra (ez esetben az oroszra) a szókincs, a hangtani rendszer, sőt bizonyos vonatkozásokban mondat szerkesztési lehetőségek tekintetében is jelentős. Az orosz nyelvben levő finnugor szubsztrátum tényét ma már aligha vonja bárki kétségbe; noha e szubsztrátum nagyságát illetően eltérnek a vélemények, a kérdés körül kialakult vita értékes eredményekkel kecsegtet.

Egy másik korábbi munkámban¹³ megpróbáltam bebizonyítani az orosz nyelvi rendszer szubsztrátumában jelentkező finnugor hatás fokát; a továbbiakban újabb megjegyzéseket fűzök a jelenség szókincset érintő részéhez.

¹² A. G. SAMOŠKIN, O vzaimosvjazach meždu russkoj i mordovskoj častuškoj. Megjelent az: *Étnogenez mordovskogo naroda*. Saransk 1965. 402–7 l.

¹³ WOLFGANG VEENKER, Die Frage des finnougriichen Substrats in der russischen Sprache. Indiana Univ. Publ., Uralic and Altaic Series, 82. Bloomington — The Hague 1967.

MAX VASMER, aki történeti-etimológiai kutatásai során a finnugor népek nyelvi kölcsönző szerepét, az oroszra gyakorolt hatásukat mindig szem előtt tartotta, külön tanulmányt akart szentelni a szibériai orosz nyelvjárások finnugor kölcsönszavainak.¹⁴ Tervének megvalósulását halála megakadályozta, így az orosz nyelv, — elsősorban az érintett nyelvjárások, — finnugor jövevényszavainak feldolgozásával még adós a tudomány. Igaz ugyan, hogy VASMER Orosz etimológiai szótára (a továbbiakban RussEtWb. = Russisches etymologisches Wörterbuch. I—III. Heidelberg, 1953—1958) meglehetősen gazdag ilyen jellegű anyagban, de korántsem teljes. Sajnos disszertációm (I. 13) megírásának idején nem állt módomban ilyen vonatkozású gyűjtésemet feldolgoznom, így csupán a számomra hozzáférhető munkákra szorítkoztam és javaslatokat tettem egy hasonló szótár összeállításának szempontjaihoz. Az orosz nyelvjárások finnugor jövevényszavainak számát gyűjtéseim alapján 1300 szóra becsültem, megjegyeztem azonban, hogy az orosz irodalmi nyelvbe finnugor szóanyag meglehetősen csekély mértékben hatolt be. A kialakult vita során VALENTIN KIPARSKY e kérdésről a következőképpen nyilatkozott: „Az orosz (a kiegészítés tőlem) helyi nyelvjárásaiban megtalálhatók természetesen az alapszókincshez tartozó olyan szavak is, amelyek az anyagi műveltség legkezdetelegesebb ágait (vadászatot, halászatot, állattenyésztést) ölelik fel, vagy a különböző természeti jelenségeket fejezik ki. Ezeknek számát VEENKER hozzátétőlegesen 1300-ra becsüli, de ez a szám meglehetősen csekély, ha a nyelvjárási egyszerű előfordulásokat, az ún. „hapax legomenonokat” is tekintetbe vesszük”.¹⁵

KIPARSKYval teljes mértékben egyetértek, annál is inkább, mivel A. A. PANTELEEVA egy nemrég megjelent tanulmányában az északi orosz nyelvjárások 57 jurákszamojéd jövevényszavát vizsgálja meg, részint mindezideig ismeretlen, jellegzetes jurák kifejezéseket (a rénszarvastenyésztés részletekbe menő szakszókincsétől egészen az e vidéken használatos eszközök, ruhadarabok, lábbeli megnevezéséig); ez esetben a fogalom a szóval egyidejűleg került a jurákszamojédekkel kapcsolatban álló oroszok nyelvébe. Még ennél is figyelemre méltóbb A. K. MATVEEV kutató munkája az orosz nyelvjárások vogul szóanyagát illetően.

Különösen néprajzi vonatkozású szavak kerülnek sok esetben közvetlenül (nem lefordítva) át az oroszba, így gazdagítják ennek szókincsét.¹⁶ Nyilvánvaló, hogy e szavak ismerete és használata a kutatók egy szűkebb csoportjára korlátozódik. Így pl. a „Narody Evropejskoj časti SSSR, t. II” mellékletének szójegyzéke mintegy 20 lapon magyarázza a különböző helyi szakszókincs-csoportok anyagát; e helyütt meglehetősen gyakori az olyan más (nem ritkán finnugor) nyelvekből átkerült szavak száma, amelyeket az Orosz etimológiai szótárban (RussEtWb) vagy akár az egyes területek nyelvjárási anyagát feldolgozó szótárakban is hiába keresünk.

¹⁴ MAX VASMER, Die russische Kolonisation im Spiegel der Sprache. *Studia Onomastica Monacensia* 2 (München 1960). 93.

¹⁵ VALENTIN KIPARSKY, Gibt es ein finnougrißches Substrat im Slavischen? *Annales Acad. Scient. Fenn.*, ser. B, t. 153,4 (Helsinki 1969) 23.

¹⁶ Vö. ezzel még O. A. NEČAEVA: *Étnografičeskaja leksika kak istočnik obogaščennija russkogo literaturnogo jazyka*. Megjelent a: *Razvitie literaturnych jazykov narodov Sibiri v sovetskiju epochu*. Ulan-Ude 1965. 188—193.

Igaz ugyan, hogy már több terjedelmes tanulmány jelent meg az orosz nyelv finnugor jövevényszavairól,¹⁷ a kérdés volgai finn vonatkozásával azonban mindezeig adós a tudomány. A fordított irányú kölcsönzés vizsgálata mind a mordvin,¹⁸ mind pedig a cseremisiz¹⁹ viszonylatában már megtörtént.

VASMER munkáját (RussEtWb) lapozva úgy találjuk, meglepően csekély a volgai finnból az oroszba átkerült szavak száma, holott éppen a mordvin hatás az orosz nyelv alapszerkezetére erősen valószínű (pl. akañe, a névelő postponálása stb.).

Ha a helyneveket elhagyjuk, a VASMERnél megtalálható volgai finn jövevényszavakat nem nehéz felsorolnunk. A következőkben VASMERnek teljes bizonyossággal jövevényszónak tartott anyagát közlöm; a szó volgai finn megfelelőjét ugyanazon alakban sorolom fel, ahogyan az irodalmi nyelv különböző szótáraiban előfordul (további részletek végett vö. VASM. RussEtWb):

burundúk „evet (mókusfajta), tamias striatus” (< cser.) RussEtWb I, 150 (nem világos), III, 512. (?)

žukoly „Kühe” (< cser. vagy mordv.) RussEtWb I, 431 (nem világos), III, 515. — Vö. Erzjansko-russkij slovař. Sostavili M. N. KOLJADENKOV i N. F. CYGANOV, Moskva 1949 (a tovvábiakban: ERS) 196 *škal* „tehén”, még Marijsko-russkij slovař. Moskva 1956 (a tovvábiakban MaRS) 638 *uskal* „ua.”

kókur „garas, kis pénzérme” (< cser.) RussEtWb I, 595. — Vö. MaRS 208 *kókur* „félkopejka (szójegyzékben 'két mókus'), garas”.

kubá „cseremisiz nő” (< hegyi cser.) RussEtWb I, 677. — Vö. MaRS 236 *kuvá* „agg nő, vénasszony”.

ljaška „metélt tészta, laska a cseremisizeknél” (< cser.) RussEtWb II, 85. — Vö. MaRS 284 *lašká* „metélt tészta, nudli; az ebből készült leves²⁰”.

mar „domb, halom, sírhalom” (< moksamordv.) RussEtWb II, 97. — Vö. MoRS 156 *mar* „domb, halom, sírhalom”, de az ERS 130 is *mar* „ua.”

múšan „cser. varázsló” (< hegyi cser.) RussEtWb II, 81. — Vö. Ramstedt²¹ *mužan* „varázsló”.

našmák „a cser. asszonyok főkötője, amely hátul derékig omló kendőben végződik” (< cser.) RussEtWb II, 204. — Vö. MaRS 351 *našmák* „a mezei cseremisiz asszonyok fejfedőjének egy meglehetősen keskeny, hosszú, szalagszerű része”.

pánga „mordvin fejkötő” (< erzámordv.) RussEtWb II, 309. — Vö. ERS 159 *pango* 'női fejrevaló', a Mokšansko-russkij slovař. Sostavili G. S. Potapkin i A. K. Imjarekov, Moskva 1949 (a tovvábiakban MoRS) 199 l. szintén *pánga* 'ua.’

pečtil 'döngölő, mozsártörő' (valószínű. < erzámordv.) RussEtWb II, 351. — Vö. ERS 165 *pečel* 'mozsártörő, zúzó’.

pitkil 'döngölő' (< erzámordv.) RussEtWb II, 362. — Vö. mordv. *pečel* az előző szócikkben.

¹⁷Vö. 13. jegyz. 146 l.

¹⁸A. ENDJUKOVSKIJ, K voprosu o russkich zaimstvovanijach v mordovskom jazyke. Megjelent a: Mordovskij sbornik (Saratov 1930) 55–112 l.

¹⁹A. A. SAVATKOVA, Russkie zaimstvovanija v marijskom jazyke. Joškar-Ola 1969; vö. még A. A. SAVATKOVA: O kaľkirovanii v marijskom jazyke. Megjelent a: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Sb. statej, vyp. 1. Joškar-Ola 1964. 37–44 l.

²⁰Az étel elkészítésének módját lásd: Marijskie nacionalnye bljuda. Joškar-Ola 1970 c. munka 32 l.

puláj 'bojttal és díszítéssel ellátott nyaláb, a mordvin nők teveszór fonálból készült csóvaalakú ruhadísz' (< mordv.) RussEtWb II, 463. — Vö. ERS 179 *pulaj* (néprajzi) 'különleges, rojtozott női öv.'

puré 'a mordvinok főzött méhsöre' (< mordv.) RussEtWb II, 466. — Vö. ERS 180 *pure* 'mézkvasz (ital)', MoRS 226 *püre* 'ua.'

sinjá '(pirosszemű) keze; fekete réce' (< moksamordv.) RussEtWb II, 627. — *snaj* 'sógornő, az asszony nővére' (< mordv. DaI szerint) RussEtWb II, 680. — (?)

sjúkur 'árpakásából és túróból készült mordvin palacsintaféleség' (< erzämordv.) RussEtWb III, 61. — Vö. ERS 205 *sukoro* 'lepényszerű sütemény'.

sjulgám 'mordvin női viseletben használatos bogláracsat' (< erzämordv.) RussEtWb III, 61. — Vö. ERS 205 *šulgamo* 'csat, kapocs (a mordvin nők viseletének tartozéka)'.

taškém 'erdei tisztás' (< cser.) RussEtWb III, 84 (?).

tor 'kés' (< erzämordv.) RussEtWb III, 123. — Vö. ERS 222 *tor* (néprajzi) 'rituális ceremóniánál használt kés; lakodalmass pálca'.

urvaljátna 'nyoszolyólány, ő készíti elő az esküvői nászágyat' (< erzämordv.) RussEtWb III, 187. — (?)

šárkoma 'a nők bőrmellénye, pikkelyszerűen pénzermékkal díszítve' (bizonyára csuvas < cser. közvetítéssel) RussEtWb III, 376. — Vö. hegyi cser. *sarga* 'bőr' (Ramstedt 127).²¹

šarpán 'keskeny lepedő; a nők tarkójára lógó szalagszerű cifraság; akárcsak a *sorpán* 'nyakszirtdíszítő cseremiszkendő' (< cser.) RussEtWb III, 377. — Vö. MaRS 695 *šarpán* 'a cseremiszkendő női népviselet kendő alakú fejfedője, mely mindkét oldalán és szélén hímzett (a cseremiszkendő asszonyok ruhadarabja)'.

A fenti példákból kitűnik, hogy 1. a VASMERNél felsorolt volgai finn jövevényszavak száma, a többi finnugor nyelvből (balti finn, zürjén, vogul) az oroszba átkerült ilyen jellegű szóanyaggal összevetve, meglehetősen csekély; 2. nagyrészt néprajzi szakkifejezésekről van szó; 3. a kölcsönzés nem mindig bizonyítható világosan.

Az orosz etimológiai szótár összeállítása során VASMER nem vette tekintetbe a néprajzi és más jellegű szakirodalom teljes anyagát, ez nem is tartozott munkája feladatkörébe; ha egyáltalán szándékunk lenne minden ilyen szakkifejezés feldolgozása, akkor a fenti szóanyagot lényegesen kibővíthetnők. Így például csatolnunk kellene az anyaghoz egy 1963-ban megjelent, a mordvin nép tárgyi néprajzát feldolgozó tanulmány szóanyagát;²² ennek szójegyzék-melléklete mintegy 300 olyan mordvin szakkifejezést értelmez, mint pl. *avañ kud* 'izba (zilaja čast), szószerint 'ženskij dom', *al* 'kurinoe jajco' stb. Hasonló jellegű munka természetesen a többi finnugor nyelvek szakirodalmában is bőségesen van.

A „Slovar russkich narodnych govorov” első kötetének átfésülése során, melyben helyenként utalást találunk a szó eredetére vonatkozóan is (a később megjelent kötetekben ez egyre ritkább), olyan volgai finn eredetű szavakra bukkanunk, amelyek az oroszban bizonyára „meglehetősen gyakoriak”: *ava* 'anya' SRNG (Slovar russkich narodnych govorov, Sostavil F. P. FILIN.

²¹ G. J. RAMSTEDT, Bergtscheremissische Sprachstudien. MSFOu 17, Helsinki 1902.

²² Issledovanija po materialnoj kulture mordovskogo naroda. Trudy mordovskoj etnograficeskoj ekspedicii, vyp. II. Saransk 1963.

- Vyp. 1 — Moskva—Leningrad 1965) 1. 196. — Vö. MoRS 9 *ava* 'asszony, anya; a férj anyja', ERS 9 *ava* 'ua.'
- avaj* 'anyácska (a férj anyja részéről)' SRNG 1. 196. — Vö. ERS 9, MoRS 9 *avaj* 'az *ava* alak vokatívusza'.
- avavka* 'a férj anyja, anyós' SRNG 1. 196. — Vö. MoRS 9 *ava* (i. h.) és ERS 9, Russko-erzjanskij slovač. Pod obšcej redakciej M. N. Koljadenkova i N. F. Cyganova, Moskva 1948 (a továbbiakban RES) 335 *avavt* 'a férj anyja, anyós'.
- A fent említett *ava*, *avaj*, *avavka* oroszban használatos kifejezéseivel vö. még a cser. *ava* (MaRS 11) 'asszony, anya, anyós (a férj anyja)' szót.
- akljaj* 'az idősebbik sógornótól' (?) SRNG 1. 226. — Vö. MoRS 13 *akla* '(idősebbik) sógornő, a férj leánytestvére', *aklaj* 'vokatívusz'.
- algaj* 'idősebbik sógor' SRNG 1. 245. — Vö. MoRS 16 *algä* 'idősebbik sógor, a férj testvére', *algäj* 'vokatívusz'; ERS 17 *alaj* 'ua., vokatívusz'.
- alja* 'társ' SRNG 1. 247. — Vö. ERS 17 *ala* 'férfi, ember' és ERS 266.
- jalga* 'társ, barát'; MoRS 16 *ala* 'apa, férfi', MoRS 321 *jalga* 'társ, barát'.
- aras* 'módosítószó: aligha van, nincs' SRNG 1. 269. — Vö. ERS 21 *aras* 'nem, sem'.
- armaj* 'rabló, garázda, kötekedő fickó, huligán, szemtelen kölyök, vadóc' SRNG 1. 276. — Vö. keleti cser. nyj. *armaj* 'hóhér, bakó', cser. *ormyz* 'bakó, hóhér; használhatatlan, semmirekellő, közönséges, stb.' (MaRS 392).
- atja* 'apa' SRNG 1. 292. — Vö. MoRS 23 *ata* 'öreg, nagypapa'.
- atjaj* 'apa' SRNG 1. 292. — 'vokatívusz' a moksamordvinban, nom. *ata*. Az orosz *atja*, *atjaj* kifejezéseket vö. még a hasonlójelentésű cser. *aca*, *acaj* vokatívuszokkal: MaRS 38, Russko-marijskij slovač, Moskva 1966 (a továbbiakban RMaS) 444.

A SRNG első kötetének az előbbieken tárgyalt etimológiái, mint ez az *ava* és *atja* szavak esetében is kiviláglik, csekély számuk ellenére újabb ellenőrzésre szorulnak.

Jelentésanilag e példák alapján arra következtethetünk, hogy nagyrészt rokoni kapcsolatot megjelölő szókincsanyagról van szó,²³ olyan szavakról tehát, amelyeket az oroszok a volgai finnekkel való együttélés során vettek át, valószínűleg olyan sajátos rokoni kapcsolatok kifejezésére, amelyeket az orosz nem jelölt, illetve bonyodalmas körülírással utalt rá.

De azt, hogy éppen a legközvetlenebb rokoni kapcsolatok esetében mily nehéz eldöntenünk, hogy jövevényszórol vagy gyermeknyelvi szóról beszéljünk-e, olyan közismert példák is érzékeltetik, mint a ném. *Mama* (? francia *maman*, amely ugyanakkor a gyermeknyelv szókincsa is, a lat. *mamma* legközvetlenebb rokona, stb.) vagy a ném. *Papa*, szintén gyakran előfordul más nyelvekben is. Mégis érdekes, föltétlen említésre méltó jelenséggel találkoztam itt: míg a mordvinban az oroszhoz hasonlóan az apai nagyanya neve *baba*²⁴, a hegyi cser. ugyanezt a fogalmat a *papa* szóval jelöli meg.²⁵ A német *Papa* alapján ez kissé szokatlanul cseng, noha a magyarázat kézenfekvő: mivel a

²³ A jelenség különösen erősen jelentkezik a mordvinban, mint ezt R. V. BABUŠKINA is megállapítja: Terminy rodstva kak fakty genetičeskoj svjazi mordovskogo naroda s drugimi finnougorskimi. Megjelent az: *Étnogenez mordovskogo naroda*. Saransk 1965. 344—58 l.

²⁴ BABUŠKINA: loc. cit. 352 l.

²⁵ MaRS 408 l.

hegyi cseremiszek nyelvében nincs zöngés mássalhangzó, a jövevényszó *b* hangját *p*-vel helyettesítették. Másrészt a grúz *mama* szó jelentése 'apa';²⁶ tüzetesebb ilyen irányú vizsgálódással valószínűleg egész sor eleinte furcsának tűnő nyelvi anyagot gyűjthetnénk össze.

Az előbbieken tárgyalt jelentéstani csoportok kifejezései részben (pl. a néprajzi szakszókincs anyagát illetően) meglehetősen szűk körben használatosak. Van azonban a nyelvi kölcsönhatás vizsgálatának más, különösen érdekesítő területe. Akárcsak a fentemlített *csasztyuskák* esetében, amelyeknek elemeit a földrajzilag legközelebb eső szomszéd nép nyelvéből merítik, bizonyos szaknyelvekbe, tolvaj- és jassznyelvbe (titkos nyelvbe) a legkülönbözőbb nyelvekből vesznek át elemeket, hogy kívülálló számára a megértést megnehezítsék ill. lehetetlenné tegyék; ezt egyrészt a szavak szótagjainak átvétele segítségével, a szótesthez illesztett prefixumok útján vagy más hasonló módon érik el. A jelenség orosz—mordvin viszonylatában figyelemre méltó E. R. ROMANOV 1901-ben közzétett dolgozata, mely elsősorban saját fehér-oroszországi titkos-, tolvaj- és szaknyelvi gyűjtésére támaszkodik, de más anyagokra is tekintettel van. E vonatkozásban különösen TICHANOV feljegyzései jelentősek, aki többek között a mordvinlakta területekkel határos egykori Penza kormányzóságban „titkos-” és „szakszókincs”-gyűjtést végzett (így összeállította pl. a gyapjúverők szakszókincsét); ROMANOV szerint a TICHANOV gyűjtötte anyag szavainak jórésze a latinból, görögből vagy németből értelmezhető ugyan,²⁷ de sok ismeretlen eredetű szó, nyelvjárási vagy vidéki sajátosság (provincializmus) fordul elő e szakszókincsben. E. A. JAKUBINSKAJA-LEMBERG²⁸ érdeme, hogy TICHANOV gyűjtésére ismét felhívta a figyelmet. A kutató egy 1962-ben megjelent posthumus munkában a gyapjúverők Penza kormányzóságbeli szóanyagának egész soráról bizonyítja be, hogy „kétségkívül a mordvinból kölcsönzött”; olyan kifejezések, mint *mastor* 'zemlja / föld' (< erzämordv. *mastor* 'ua.'), *kačam* 'dym / füst' (< erzämordv. *kačamo* 'ua.'), *šatka* 'žar / hő, hő, parázs' (< erzämordv. *šatko* 'ua.') stb. Vizsgálódásainak eredményét a következőképpen összegezi: „Takim obrazom, iz obščego čisla 130 slov, privodimych E. R. ROMANOVym v slovare uslovnogo jazyka penzenskikh šerstobitov, bezuslovno mordvinskimi zaimstvovanijami javljaetsja 41 slovo, procent dovoľno značitelny.”²⁹ ROMANOV dolgozatának TICHANOV gyűjtéséből származó részét (Tp = TICHANOV, Penza) magam is átvizsgálva újabb szavakra bukkantam, amelyek bizonyos fenntartással mordvin szókkal vet-

²⁶ Vö. G. A. KLIMOV, *Étimologičeskij slovar' kartvelskich jazykov*. Moskva 1964, 126.

²⁷ Itt utalni szeretnék SCHRÖPFER J. professzorral folytatott beszélgetésekre: TICHANOV Penza kormányzóságbeli gyűjtéséről lévén szó, a különböző nyelvekből kölcsönzött szóanyag tárgyalása során hívta fel SCHRÖPFER a figyelmem JOHANN PETER HEBEL „Der Schneider in Pensa” című történetére (a „Schatzkästlein des Reinländischen Hausfreundes” sorozatban); és valóban TICHANOV szójegyzéke tartalmaz egy *snider* 'portnoj / szabó' jelentésű szót, vö. ROMANOV 12, Kaluga kormányzóság területéről, ahol a szabók szakszókincsét jegyezte le; ROMANOV előszavában (4 l.) *snejder* alakot közöl és kétségtelenül német eredetűnek tartja. A német kézművesek hatása az orosz nyelv szakszókincsére közismert, s íme egy újabb érdekes példa a gyapjúverők szaknyelvében is. Hálásan köszönöm SCHRÖPFER professzornak erre vonatkozó megjegyzését.

²⁸ E. A. JAKUBINSKAJA-LEMBERG, *Finno-ugorskaja leksika v russkich professionalnyh dialektach*. Megjelent az: *Učenyje zapiski Leningr. ord. Lenina gos. univ. im. A. A. Zdanova* 314 (Leningrad 1962) 56–9 l.

²⁹ JAKUBINSKAJA-LEMBERG: loc. cit. 59.

hetők össze, ill. a mordvinban is megtalálhatók. A következő kifejezésekről van szó:

gubor 'gora / hegy'. — Vö. ERS 60 *gubor* 'hegy, domb', MoRS 67 *gubor* 'ua.'.

Itt mindenesetre egy meglepő *gubor bugor* szembenállás is jelentkezik.

gul 'golub/galamb' Vö. ERS 61 *gulka* 'ua.', MoRS 68 *gul'u, gul'na* 'ua.'; Russko-moksanskij slovař. Sostavili S. G. POTAPKIN i A. K. IMJARENKOV, Moskva 1951 (a továbbiakban RMoS) 101 *gula'na* 'ua.'.

od'u 'poduška, perina / párna, vánkös, dunyha'. Vö. RES 276 *todov* 'ua.', MoRS 74 *od'u* 'ua.', RMoS 409 *od'u, totu* 'ua.'.

kev 'kameň / kő'. Vö. ERS 93 *kev* 'ua.', MoRS 107 *kev* 'ua.'. — Számomra érthetetlen, miért siklott el JAKUBINSKAJA-LEMBERG tekintete e finnugor szó felett.

kušman 'redka / retek'. — Vö. RES 327 *kšuma'n* 'ua.', MoRS 137 *kušma'n* 'chren / torma', RMoS 627 lásd a továbbiakban 'toma' (chren) *kuša'n, kre'n*.

lem 'čelovek / ember'. — Az 'ember' szó az erzä- és moksamordvinban *loma'n*, de ez esetben a mordvin *lem* 'név' alakkal is számolnunk kell (ERS 125, MoRS 145).

psišna'ja kiza 'teploe vremja, vesna / meleg időjárás, tavasz' JAKUBINSKAJA-LEMBERG szerint a mordvinból származik; egy másik ehhez hasonló szerkezetet azonban a kutatónő nem tart mordvin eredetűnek: *psišna'ja drobnja*: mivel a *psi* előtag jelentése a mordvinban 'žarkij, gorjačij / izzó, forró, tüzes' (ERS 178, MoRS 224) és mivel a *drobnja* szó jelentése 'voda / víz' (itt a 'vízcsepp' jelentésű ném. *Tropfen*, svéd *droppe* szavakra is gondolhatunk ROMANOV szerint),³⁰ analógia útján meglehetősen bizonyossággal feltehetjük az összetétel tagjainak 'forró víz' értelmezését, vagyis a *psišna'ja drobnja* 'tea' (E. R. ROMANOV: *Katrusnickij lemežen, Uslovnyj jazyk dribinskih sapovalov, Sbornik ot'd. russk. jaz. i slov. Imp. Akad. nauk, t. 71:3, Sankt-petersburg 1901, 16 l.*) *psi* előtagja a mordvinból ered (megjegyzendő, hogy ma a mordvinban a fogalom kifejezésére az ismert orosz *čaj* 'tea' használatos, vö. ERS 178, MoRS 224).

svergauz 'kotel, čugun / bogrács, üst, vasedény'. — Vö. RES 160 és 'kotel': *sorgavks*.

šavanka 'bljudo / tál, serpenyő'. — Vö. ERS 39 *vakan* 'miska / tál' akárcsak a MoRS 301 *šava* 'bljudo, caska, miska / tál, kicsi edény, serpenyő' és RMoS 632 valamint 'caska': *šava'na*.

A fenti kiegészítés még inkább megerősíti JAKUBINSKAJA-LEMBERG megállapítását; a mordvin nyelv hatása az egykori Penza kormányzóság gyapjúverőinek nyelvében olyan fokú, hogy még a számneveket is érinti: *sise'm* 'hét', vö. mordv. *sišem* (ERS 195, MoRS 249), és *kemik* 'tíz' vö. erzä-mordv. *keme'n* (ERS 96) valamint moksamordv. *kemo'n* (MoRS 109).³¹

Túl nagyfokú mordvin hatás feltevése viszont olyan kétes következtésekre vezethet, mint azt V. MIRTOVnak Moszkvában, a IV. Nemzetközi Szlavisztikai Kongresszuson elhangzott vitaindító előadásában hallottuk,³² melyben a szerző a szerinte gyenge lábon álló szófejtéseket realisabb etimológiákkal helyettesíti; így az orosz *sglazit* 'megbabonáz, megigéz vkit, vkinek bajt okoz'

³⁰ Vö. ROMANOV 6.

³¹ Vö. ROMANOV 35 l., Jakubinskaja-Lemberg: loc. cit. 59.

³² A. V. MIRTOV, *Meždunarodnyj šezd slavistov. Materialy, diskussii II. Moskva 1962. 169.*

szót nem a *glaz* 'szem' származékának tekinti, hanem balti finn *gálos* 'porča, portif / megrontás; elront, tönkretesz' népi etimológiai megfelelőre vezeti vissza; sajnos MIRTOV nem jelölte meg közelebből az átadó nyelvet. A mordvinban bőven van ugyan a 'porča, portif' jelentéssel hangzásban többé-kevésbé összevethető szó, mint pl. erzámordv. *koléma, kolams* (ERS 104) és moksamordv. *koléma, kolems* (MoRS 119), de (SCHRÖPFER J. professzor szíves szóbeli közlése alapján) a *glaz* → *sglazit'* jelentésváltozás más nyelvekben is hasonlóképpen végbemegy; ez pedig MIRTOV magyarázatát erősen kétséssé teszi.

Szintén MIRTOV véleménye szerint lehetséges, hogy az orosz *smazlivyj* 'csinos, vonzó, bájos' a mordv. *mazy* 'ua.' eloroszosodott alakja (vö. ERS 128 *mazy*, MoRS 154 *mazy*); ez hangtanilag nem is ütközik különösebb nehézségbe. Annál kétesebb viszont az *Arzamas* városnév eredetének magyarázatára tett kísérlete: az *arza* előtag szerinte is a közismerten elfogadott *erza* 'erzámordvin' szó rokona (vö. VASMER, RussEtWb I, 24), az utótagot a mordv. *mazy* származékának tekinti; feltevését mind H. PAASONEN³³ mind pedig V. A. NIKONOV³⁴ elveti. Viszont az utótag származtatására tett javaslat:³⁵ a magyarok *mező* 'Feld' márcsak azért sem jöhet számításba, mert aligha jutottak el a magyarok Nižnij Novgorod (a mai Gofkij) vidékére, nem is beszélve arról, hogy a *mező* szónak a finn *metsä*-vel való rokonítását (a mordvinban különben sincs ilyenjellegű adatunk) az újabb etimológiai kutatások megeáfozták.³⁶

E néhány, a volgai finn és az orosz nyelvi rendszeréhez fűzött megjegyzéssel bemutatni szándékoztam a Szovjetunió területén szorosan egymás mellett élő népek — újabban régészeti és néprajzi kutatások során is bebizonyosodott³⁷ — jelentős mérvű, mindkét fél nyelvét befolyásoló, gazdagító szókincsbeli kölcsönhatását. Vizsgálódásaim kiterjesztése a nyelvi rendszer más területeire a címben megszabott korlátok miatt nem volt lehetséges, noha az utóbbi években több olyan dolgozat jelent meg, amely éppen az oro-

³³ H. PAASONEN, Die sogenannten Karataj-Mordwinen oder Karatajen. JSFOu 21:1 (Helsinki). 7.

³⁴ V. A. NIKONOV, Kratkij toponimičeskij slovar'. Moskva 1966. 31.

³⁵ B. A. SEREBRENNIKOV, Proischozdenie čuvasskogo naroda. Čeboksary 1957. 35. (e munka számomra hozzáférhetetlen)

³⁶ Vö. TOIVONEN—ITKONEN—JOKI, Suomen kielen etymologinen sanakirja 2 (Helsinki 1958). 343; A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 2 (Budapest 1970). 913.

³⁷ Vö. a következő munkákkal: G. JA. MERKUŠKIN: Vchozdenie mordovskogo naroda v sostav russkogo centralizovannogo mnogonacionalnogo gosudarstva. Megjelent az: Etnogenez mordovskogo naroda. Saransk 1965. 75—83 l.; P. N. TREŤJAKOV, K voprosu o voznikovenii i drevnej istorii finno-ugorskich plemen Povolžja. Ibid. 7—17; E. P. BUSYGIN: Russkoe selskoe naselenie Srednego Povolžja. Istoriko-etnografičeskoe issledovanie materialnoj kultury (seredina XIX — nac. XX vv.). Kazaň 1966; A. V. CIRKIN, Vzaimootnosenija mordvy s Kievom po dannym „Povesti vremennyh let”. Megjelent a: Mordovskij gos. univ., Uč. zapiski No. 51, serija istor. nauk, vyp. 2 (Saransk 1966). 77—88 l.; P. N. TREŤJAKOV, Finno-ugry, balty i slavjane na Dnepe i Volge. Moskva—Leningrad 1966; A. CH. CHALIKOV, Drevnjaja istorija Srednego Povolžja. Moskva 1969; V. I. KOSTIN: Russko-mordovskie svjazi po materialam narodno-bytovoj pesni. Megjelent a: Voprosy finno-ugrovednija 5 (Joskar-Ola 1970). 225—31 l.; G. S. PATRUŠEV: K voprosu o russko-marijskich jazykovykh kontaktov. Ibid. 134—41 l.

szul beszélő volgai finnek nyelvi hibáival, a nyelvtani szerkezet alaprétegében jelentkező anyanyelvi sajátosságokkal foglalkozik,³⁸ olyan kérdéssel, amely iránt az ünnevelt mindig különösen nagy érdeklődést tanúsított.

WOLFGANG VEENKER

Bemerkungen zur lexikalischen Interferenz der Wolgafinnen und Russen

Der Aufsatz wurde zum ersten Mal in deutscher Sprache (Sodalicum Slavizantium Hamburgense. Amsterdam 1971, s. 395–417) veröffentlicht.

WOLFGANG VEENKER

³⁸ Itt megemlíthető ALO RAUN kisebb méretű munkája: Notes on Some Characteristic Errors in the Use of Russian by Finno-Ugrians and Turco-Tatars. Contributions of Baltic University Nr. 36 (Pinneberg 1947), továbbá említésre méltó T. A. ISAEVA, Russkaja reč mordvy-érzi. Mordovskij NIIJaLi . . ., Trudy, vyp. 29 (Saransk 1965). 3–132; A. A. BELJANIN, Nekotorye sintaksičeskie osobennosti russkoj reči mari. Megjelent a: Voprosy marijskogo jazykoznanija, Sb. statej, vyp. 2 (Joškar-Ola 1968). 121–71.; A. A. BELJANIN, Nekotorye osobennosti russkoj reči mari. Joškar-Ola 1969; valamint más szórványos megfigyelések, amelyekkel most és itt részletesen nem foglalkozom.